

## **E-learning incydentalny a samokształcenie, uczenie się incydentalne i konektywne – charakterystyka zjawiska**

Incidental e-learning versus self-education,  
incidental and con-nected learning  
– a description of a phenomenon

**Słowa kluczowe:** media w edukacji, samokształcenie, e-learning incydentalny, uczenie się incydentalne, konektywizm, informatyka w edukacji, konstrukttywizm, technologia informacyjna i komputerowa, nowe media, e-learning.

**Key words:** media in education, self-education, incidental e-learning, incidental learning, connectivism, computer science in education, ICT, constructivism, new media, e-learning.

**Abstract.** Dynamic development of the information technologies impacts everyday activities of its users. New, constantly evolving, learners' behaviors generate new methods of learning, what impacts the didactics. Easy access to wide sources of web placed information, creates new approaches to self-education. The article presents the new concept of self-education type – incidental e-learning. The concept is presented in the context of recognized learning theories: self-education, incidental learning and connectivism. Author tries to find resemblances and differences between the fresh described and deeply rooted theories and his new concept of incidental e-learning in order to place it in the proper educational context.

**Wstęp.** Zmiany zachodzące we współczesnych zglobalizowanych społeczeństwach determinują zachowania ludzkie w wielu obszarach życia. Zmiany te, w szczególności rozwój technologii informatycznych, dotyczą także dydaktyki. Wpływ ten obserwowany jest od dawna, stanowiąc przedmiot debaty środowisk naukowo-pedagogicznych. Obserwowane i definiowane są obszary zjawisk mające wpływ na pedagogikę. B. Siemieniecki wskazał osiem ważnych dla pedagogiki tendencji, które trafnie i kompletnie oddają obszary rzeczywistości determinujące zmiany w pedagogice<sup>1</sup>.

Tego rodzaju zdefiniowanie zależności znacznie ułatwia percepcję zjawiska i dalsze rozważania nad jego naturą, jest konieczne do właściwego zrozumienia związków dydaktyki z dynamiką rzeczywistości. Stanowi punkt wyjściowy do dalszych dociekań.

---

<sup>1</sup> B. Siemieniecki, *Wstęp do pedagogiki kognitywistycznej*. Wydawnictwo Marszałek, Toruń 2010, s. 19–20.

Ewoluuje metody nauczania i uczenia się prowadzą do powstania ich nowych form, które są wynikiem synkretycznego wykorzystania metod dydaktycznych i nowych potencjałów tworzonych przez rozwijające się technologie informacyjne. Do tego rodzaju nowych – wymagających namysłu i dookreślenia – sposobów uczenia się zaliczyć można e-learning incydentalny.

„E-learning incydentalny to nowa forma, która powstawała równolegle do ewolucji Internetu. Uczenie się w rozmaitych obszarach życia pomagające w rozwiązywaniu zarówno problemów codziennych, jak i zawodowych polega na wyszukiwaniu i percepcji rozmaitych materiałów dostępnych w różnej formie w Internecie. Treści zazwyczaj nie są ze sobą połączone, pochodzą z różnych źródeł, a kluczem doboru są <<trafienia>> tematyczne w wyszukiwarce internetowej. O stopniu ich popularności decyduje pozycja w serwisach wyszukiwawczych. E-learning incydentalny staje się permanentną formą poszerzania wiedzy i zdobywania umiejętności”<sup>2</sup>.

E-learning incydentalny zakorzeniony jest w ukształtowanych i opisanych teoriach pedagogicznych. Cechy zachowania uczącego się w procesie samodzielnego poszukiwania wiedzy i rozwijania własnych umiejętności odpowiadają charakterystykom opisanym i przeanalizowanym przez naukowców badających proces samokształcenia, uczenia się incydentalnego i konektywizmu, a także innych, w tym kognitywizmu i konstrukcjonizmu.

Opis e-learningu incydentalnego – wyodrębnionej ze współczesnych zachowań edukacyjnych formy – tworzony będzie poprzez charakterystykę jego cech wspólnych z uczeniem się incydentalnym, samokształceniem i konektywizmem.

Na tle cech wspólnych i relacji ze znanymi teoriami pedagogicznymi podjęta zostanie próba opisanie różnic stanowiących o tożsamości opisywanego zjawiska. Wskazane zostaną właściwości odrębne stanowiące cechy konstruktywne jego definicji.

Omówione zostaną także kwestie treści i umiejętności niezbędnych w procesie tej specyficznej formy samokształcenia – dwóch fundamentalnych czynników w każdym procesie uczenia się.

Artykuł nie podejmuje próby analizy efektywności i skuteczności tej metody, jak i nie definiuje precyzyjnie czynników wpływających na te cechy. Jego zasadniczym celem jest przybliżenie niewyodrębnionej i nieopisanej metody oraz przedstawienie jej na tle innych, już zbadanych i opisanych zagadnień z obszaru dydaktyki. Tego rodzaju odniesienia mogą stać się punktem wyjścia do dalszych analiz zjawiska.

**E-learning incydentalny a kształcenie (uczenie się) incydentalne.** Według definicji słownikowej W. Okonia kształcenie incydentalne to „trwający przez całe życie niezorganizowany i niesystematyczny proces nabywania przez każdego człowieka świadomości, sprawności, przekonań i postaw na podstawie codziennego doświadczenia oraz wpływów wychowawczych otoczenia: rodziny, rówieśników, sąsiadów, środowiska społecznego, publikacji, dzieł sztuki i innych środków masowego oddziały-

---

<sup>2</sup> S. Kuruliszwili, *Technologie informacyjne a andragogika – edukacyjne wyzwania współczesności*. Instytut Rozwoju Służb Społecznych, Warszawa 2016.

wania. Szczególną rolę w procesie k.i. spełnia rodzina: ..... duże znaczenie mają również środki masowego oddziaływania”<sup>3</sup>.

Cechy wspólne e-learningu incydentalnego z kształceniem incydentalnym ujętym w przytoczonej definicji to te, które wskazują, że proces ten trwa przez całe życie i dotyczy może nabywania zarówno wiedzy, umiejętności, jak i postaw oraz przekonań. Istotą wyodrębnianego zjawiska jest jednak kilka cech, odmiennych od tych wskazanych w definicji uczenia się incydentalnego. Obszar oddziaływań edukacyjnych w przypadku e-learningu incydentalnego zawężony jest do cyberprzestrzeni, kształcenie/uczenie się incydentalne zaś to ogół oddziaływań mających miejsce w każdej sytuacji życiowej w każdej aktywności osoby uczącej się. Ograniczenie obszaru oddziaływań redukuje także populację uczących do tych, którzy korzystają z Internetu. E-learning incydentalny dotyczy osób zdobywających wiedzę, umiejętności, kształtujących postawy i poglądy poprzez aktywność w sieci. W tym sensie rozumiany może być jako subkategoria kształcenia incydentalnego. Tendencja do coraz większego nasycania się społeczeństw dostępem do sieci powoduje zmniejszanie się efektu takiego zróżnicowania.

Charakter procesu w przypadku obydwu zjawisk nie zawsze jest taki sam. Uczenie się incydentalne nie jest zorganizowane i usystematyzowane. E-learning incydentalny może mieć charakter spontanicznego niezaplanowanego aktu uczenia się, lecz może jednakże być procesem zamierzonym i przygotowanym. W tym sensie nie mieści się w przytoczonej wcześniej definicji uczenia się incydentalnego.

Ono bowiem odnosi się do procesu rozwoju całożyciowego wynikającego z doświadczeń życia codziennego, interakcji społecznych i edukacyjnych, e-learning incydentalny rozumieć można jako proces rozwojowy implikowany interakcją z wirtualnym światem, osobami i zasobami tam odnajdowanymi.

Uczenie się incydentalne lokowane bywa w nurcie kształcenia nieformalnego jako niezmierzone, ale świadome<sup>4</sup>. Jeżeli poprzez „niezamierzone” rozumiemy brak planowego przygotowania, to w tym sensie przytoczona definicja oddaje naturę e-learningu incydentalnego, w którym od podjęcia zamiaru do działania zazwyczaj brak zwłoki i długofalowego planu działania.

Omawiane dwa pojęcia określające incydentalne formy uczenia się nie są tożsame i nie zawierają się w sobie – w obszarze *definiens* mają jednak cechy wspólne.

**Samokształcenie – fundament Life Long Learning.** E-learning incydentalny to w rozumieniu autora zazwyczaj elektroniczne kształcenie nieformalne, choć w niektórych sytuacjach określa proces incydentalnej nauki trybem pozaformalnym metodą e-learningu. Fundamentalnym elementem tego rodzaju zdobywania wiedzy jest zbadane i szeroko opisane samokształcenie.

Charakteryzując proces e-learningu incydentalnego, należy odnieść go do zasadniczych cech i uwarunkowań procesu samokształcenia.

---

<sup>3</sup> W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny. Wydanie trzecie poprawione*. Wydawnictwo Żak, Warszawa, 2001, s. 193.

<sup>4</sup> F. Duguid, K. Mündel, D. Schugurensky, *Volunteer Work. Informal Learning and Social Action Sense Publishers*. Rotterdam – Boston – Taipei, s. 25.

Samokształcenie (samouctwo) przez Z. Matulkę określone zostało jako „ciąg świadomie podjętych, logicznie ze sobą powiązanych, ściśle zorganizowanych czynności osoby uczącej się, mający na celu dobrowolne i samodzielne, bez pośredniego kierownictwa nauczyciela, przyswojenie sobie pożądanych informacji, umiejętności operowania tymi informacjami oraz sprawności intelektualnych i manualnych, a także wyrobienie zdolności poznawczych: spostrzegania, uwagi, wyobraźni, pamięci i krytycznego myślenia”<sup>5</sup>.

F. Znaniecki określa samokształcenie jako „dobrowolne starania, aby własną osobę upodobnić do pewnego wzoru...”<sup>6</sup>.

W definicji W. Okińskiego: „Proces samokształcenia to tyle, co samodzielne, poddane autokontroli urabianie się osobnika w celu osiągnięcia jakiegoś mniej lub bardziej uchwytnego i mniej lub więcej jasno określonego wzoru osobowości”<sup>7</sup>.

Definicja Z. Matulki pozwala ulokować e-learning incydentalny w samokształceniu. Definicje F. Znanieckiego i W. Okińskiego określają samokształcenie jako proces samowychowania, świadomego kształtowania osobowości. W tym rozumieniu samokształcenie to szerszy proces. E-learning incydentalny to krótkotrwała forma nakierowana głównie na zdobycie informacji niezbędnych do rozwiązania bieżącego problemu. W tym sensie mieści się w definicji J. Półturzyckiego, który pisał:

„Samokształcenie zatem należy rozumieć jako proces uczenia się prowadzony świadomie z możliwością wykorzystania różnych form pomocy innych osób lub instytucji. Jest to proces samodzielnie prowadzonego uczenia się, którego cele, treść, formy, źródła i metody dobiera i ustala osoba ucząca się”<sup>8</sup>.

E-learning incydentalny lokuje się bardzo blisko samokształcenia. Trudno jednak stwierdzić, że jest subkategorią tej formy uczenia się. Incydentalność, spontaniczność i forma elektroniczna – jego główne wyróżniki – nie wykluczają także uczenia się kierowanego, nauczania. To zaś, w tych przypadkach, osadza go poza samokształceniem. Cech wspólnych obu form jest jednak bardzo wiele, co pozwala stosować analogię podczas rozważań nad ich naturą.

W procesie samokształcenia, zwanym także kształceniem samokierowanym czy autodydaktyką, kluczowym elementem jest dobór materiałów.

Z. Matulka wskazuje na pięć głównych cechy materiałów edukacyjnych stanowiących o jakości procesu samokształcenia: zgodność merytoryczna (z zakresem tematycznym interesującym daną osobę), przystępność, wartość poznawcza, prawdziwość oraz dostępność<sup>9</sup>. Wskazane przez autorkę cechy materiałów służących samokształceniu, choć sformułowane ponad trzy dekady temu, w czasie gdy Internet nie był jeszcze tak powszechny, wciąż w trafny sposób pozwalają określić ich przydatność w procesie samodzielnego uczenia się. Informacyjne źródła w Internecie cechuje zazwyczaj łatwość dostępu. Problematyczne staje się jednak ich uwiarygodnienie. Narzędzia Web 2.0, dając łatwość publikacji, sprawiają, że sieć przepelniona jest tre-

<sup>5</sup> Z. Matulka, *Metody samokształcenia*. Warszawa, WSIP 1983, s. 22.

<sup>6</sup> F. Znaniecki, *Socjologia wychowania*, t. 2. Warszawa 1973, s. 179.

<sup>7</sup> W. Okiński, *Procesy samokształceniowe*. Poznań 1935, s. 34.

<sup>8</sup> J. Półturzycki, *Dydaktyka dla nauczycieli*. Wyd. Novum, Płock 2002, s. 209.

<sup>9</sup> Z. Matulka, dz. cyt., s. 89–91.

ściami wątpliwej jakości i wartości. Umiejętność ich weryfikacji to warunek właściwego samokształcenia. To zagadnienie stanowić powinno istotny element procesu masowej edukacji formalnej, przygotowującej młodych ludzi do dalszego samokształcenia, dając umiejętności szczególnie ważne w kontekście całościowej – Life Long Learning. Z. Matulka weryfikację treści pod kątem ich prawdziwości i wartości moralnych określa jako „metody wyrabiania krytycyzmu”<sup>10</sup>. Zagadnienie treści w e-learningu incydentalnym omówione szerzej zostało w oddzielnym rozdziale.

Przebieg uczenia się metodą e-learningu incydentalnego realizowany może być poprzez procesy występujące w uczeniu się w życiu codziennym. Procesy uczenia się poprzez aktywności życia codziennego zdefiniował P. Jarvis jako: kopiowanie, metodę prób i błędów, bycie instruowanym, myślenie, robienie i odkrywanie<sup>11</sup>. Działania podejmowane spontanicznie przez uczącego się internautę, sięgającego do najłatwiej dostępnych mu źródeł realizowane może być wg takich właśnie mechanizmów. Forma i struktura dostępnych w sieci treści pozwala na wszystkie wskazane przez P. Jarvisa procesy. Dalsza analiza tego rodzaju uczenia się może nawiązywać do tego rodzaju uczenia się.

E-learning incydentalny to zjawisko towarzyszące procesowi rozwoju jednostki niemalże przez okres całego życia. Okresy, w których nie ma on miejsca to czas, w którym podmiot nie korzysta z sieci, np. wczesne dzieciństwo lub okresy, w których np. ze względów zdrowotnych percepcja materiałów sieciowych nie jest możliwa. W tym sensie e-learning incydentalny nie różni się od większości form uczenia się całościowego. Podobnie jak inne formy uczenia się ma także kontekst społeczny.

Efektywność procesu samokształceniowego jest zróżnicowana w zależności od wielu czynników: charakterystyki uczącego się, materiałów oraz przebiegu samego procesu. Samokształcenie realizowane w oparciu o środki multimedialne jest szczególnie skuteczne jako suplement kształcenia tradycyjnego. Co ciekawe, w przypadku tego rodzaju uczenia się najlepsze wyniki, największy progres można zaobserwować u słabszych uczniów, którzy szybko niwelując braki, podnoszą poziom swojej wiedzy<sup>12</sup>. Kształcenie mające charakter samouctwa suplementarnego w stosunku do nauki szkolnej przynosi największe efekty, gdy proces jest kierowany<sup>13</sup>. Pomoc ze strony prowadzącego w doborze materiałów, podniesieniu poziomu motywacji, jak i ewaluacji efektów jest czynnikiem podnoszącym jakość procesu. W przypadku e-learningu incydentalnego samokształcenia kierowane jest niestety rzadkością.

Efektywność e-learningu incydentalnego jako samodzielnie, spontanicznie inicjowanego przez uczącego się działania nie jest znana. Można domniemywać, że stopień efektywności jest zadowalający dla uczącego się, ponieważ metoda ta jest stosowana wielokrotnie. Uczący się, wracając do niej, dają dowód, że albo uznają ją za

---

<sup>10</sup> Tamże, s. 135.

<sup>11</sup> P. Jarvis, *Learning from Everyday Life HSSRP*, vol. I, no. 1 (2012), s.12.

<sup>12</sup> A. Kamińska, *Czy nowe technologie zastąpią metody tradycyjne*, [w:] *Edukacja: nowe technologie w kulturze, informacji i komunikacji*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2015, s. 162.

<sup>13</sup> Tamże, s. 163.

skuteczny sposób uczenia się, albo nie znają innych lepszych metod lub uznają je za zbyt czasochłonne w sytuacji impulsu potrzeby zdobycia wiedzy.

Z przeprowadzonych w 2016 roku badań na grupie 75 polskich studentów wynika, że ponad 90 procent poszukuje informacji w Internecie codziennie, w tym ponad połowa wielokrotnie w ciągu dnia. Co ciekawe, sieć wybierana jest jako pierwsza w kolejności poszukiwania informacji, w kontraście do sytuacji, w której ponad połowa z badanych wskazała nauczyciela jako ostatnie źródło informacji. Jako ostateczność w poszukiwaniu wiedzy ponad 45 procent podało biblioteki i księgarnie; ponad trzy czwarte ankietowanych deklaruje, że w sieci często znajduje potrzebne informacje, 19 procent odpowiedziało, że zawsze. Ponad 90 procent wskazało, że znalezione informacje są pomocne w rozwiązaniu problemu<sup>14</sup>. Powszechność zjawiska e-learningu incydentalnego stanowi o jego istotności dla dydaktyki. Skłania do podjęcia badań nad jego naturą, a w szczególności cechami mogącymi uczynić proces efektywniejszym i skuteczniejszym, także cenniejszym w procesie wychowania.

Warto wspomnieć, że kształcenie incydentalne, e-learning incydentalny a często i samokształcenie nie są objęte obserwacją statystyczną.

**E-learning incydentalny a konektywizm.** Współczesnym użytkownikom Internetu – większość społeczeństwa pozostaje permanentnie on-line – często towarzyszy syndrom ITSO (ang. *Inability to Switch Off*)<sup>15</sup> niemożności wyłączenia się z aktywności sieciowych. Internet staje się alternatywnym, uzupełniającym, a nawet dominującym środowiskiem aktywności. Struktura zasobów sieciowych jest niejednorodna. „Warto zwrócić uwagę, że dane w sieci nie są rozproszone równomiernie. Internet zorganizowany jest w postaci systemu węzłów”<sup>16</sup>. Uczestnictwo w wirtualnym świecie, sieciach społecznościowych, korzystanie z danych i budowania ich zasobów zmusza do poruszania się po różnych obszarach Internetu. Część najbardziej popularnych serwisów dąży do integracji, jednakże większość, szczególnie te niszowe, to struktury oddzielne. Intensywna aktywność i zróżnicowanie globalnej sieci sprawia, że człowiek włączony jest w różne sieci. Dotyczy to jeszcze bardziej użytkowników korzystających z ogromu informacji tworzonych w języku angielskim. Uczestnictwo w różnych sieciach, poszukiwanie wiedzy w „dalszych” jej zakątkach, także *deep webu*, wymaga wiedzy i narzędzi. Użytkownik potrzebuje ich, by znaleźć informacje, „wiedzieć jak”, „wiedzieć co” i „wiedzieć gdzie”<sup>17</sup>. Informacja jest kluczem do rozwiązania problemu. Środkiem do celu jest odnalezienie właściwego zbioru danych pozwalającego uzyskać wiedzę potrzebną do rozwiązania adekwatnego do podjętego zagadnienia. Problem generuje konieczność zdobycia informacji i/lub umiejętności do jego rozwiązania. „Podejmowanie określonego zadania staje się narzędziem do uczenia

<sup>14</sup> Badanie własne: S. Kuruliszwili 2017.

<sup>15</sup> T. Cantelmi, *Człowiek w epoce Internetu: Technoplunny umysł*. Bratni Zew, Wydawnictwo Franciszkanów, Kraków 2015.

<sup>16</sup> S. Kuruliszwili, dz. cyt., s. 84.

<sup>17</sup> M. Gawrysiak, *Wytresowany pies czy autonomiczny kot? O edukacji komputacjonalistycznej, konstruktywistycznej i konektywistycznej*, [w:] *Edukacja alternatywna*. red. Z. Melosik, B. Śliwerski. Kraków 2010, s. 350 i 351.

się”<sup>18</sup>. Tak właśnie jest w przypadku e-learningu incydentalnego – potrzeba rozwiązania problemu jest motorem uczenia się. Permanentny dostęp do informacji i możliwość szybkiego z nich skorzystania powoduje, że proces rozwiązania problemu jest często krótkotrwały. Użytkownicy globalnej sieci, rozwiązując podobne problemy wymagające zbliżonego rodzaju informacji zapamiętują źródła sieciowe, wracając do nich po pojawieniu się nowego zadania.

Dezaktualizacja informacji oraz dynamika struktury zasobów sieciowych determinuje konieczność aktualizacji samej wiedzy oraz informacji o lokalizacji jej zasobów. Użytkownicy tworzą pewnego rodzaju metawiedzę, czyli wiedzę o zasobach. To, gdzie szukać staje się równie ważne, jak to, czego szukamy. „Konektywizm integruje nieformalne, usieciowione i elektroniczne uczenie się. Koncentruje się na znajdowaniu wiedzy. *Gdzie?* jest tu ważniejsze od *jak?*”<sup>19</sup>. Idea e-learningu incydentalnego wpisuje się w koncepcję konektywizmu. Poruszanie się w gąszczu serwisów Web 2.0, codzienna aktywność sieciowa warunkuje konieczność tworzenia własnej mapy odwiedzonych zasobów, swojego rodzaju własnej sieci w sieci globalnej. Własna konektywistyczna mapa zasobów w dużej mierze narzucona jest przez dominujące zarządzane przez korporacje zbiory informacji, jednakże jej kształt zmienia się dynamicznie i zależy od użytkownika, stając się również odzwierciedleniem jego zainteresowań i typu aktywności.

Tworzenie elektronicznej mapy dróg dostępu do potrzebnych informacji oraz potrzeba jako motor uczenia się stanowią zasadnicze elementy modelu konektywistycznego – podobnie charakteryzują one także proces uczenia się w formie e-learningu incydentalnego.

Opieranie wiedzy o zasoby sieciowe, tworzenie sytuacji, w której proces uczenia się inicjowany jest poprzez interakcję z informacjami znalezionymi w sieci wymaga umiejętności ciągłego znajdowania i weryfikacji źródeł. Ze względu na dynamikę sieci i jej zasobów konektywistyczna mapa zasobów musi być uaktualniana. Niestabilność informacji może negatywnie wpływać na efektywność tego rodzaju uczenia się. Uczący się, w celu kompensacji negatywnego wpływu zmian treści i ich lokalizacji, musi posiadać zdolność odnajdowania zastępników wcześniej znanych źródeł wiedzy. Uczący się w sieci to swojego rodzaju „nomada cyfrowych zasobów” ciągle poszukujący nowych źródeł informacji aktualizując swoją konektywistyczną mapę wiedzy.

Tworzenie mapy węzłów wiedzy opiera się na subiektywnej ocenie i weryfikacji źródła. Decyzja o tym, czy zasób internetowy trafi na mapę wiedzy użytkownika, czy uczący się powróci do znalezionej informacji to zazwyczaj wynik subiektywnej oceny przydatności. Dlatego, poza poruszaniem się po sieci i odnajdywaniem informacji, fundamentalną umiejętnością warunkującą skuteczność procesu samokształcenia za pomocą zasobów sieci globalnej jest zdolność do właściwej weryfikacji i oceny zasobów informacyjnych. Umiejętność ta powinna być rozwijana w nurcie kształcenia tradycyjnego jako element przygotowujący do całościowego samokształcenia.

---

<sup>18</sup> Tamże, s. 351.

<sup>19</sup> Tamże, s. 351.

Na e-learning incydentalny należy spojrzeć także przez pryzmat korzyści, jakie powstają dla podmiotu poprzez uczenie konektywne.

- 1) zdobycie wiedzy, nauczenie się czegoś – oczywista korzyść w każdej sytuacji skutecznego uczenia się,
- 2) rozwiązanie problemu będącego do podjęcia poszukiwań,
- 3) stworzenie własnej mapy konektywnej, zasobu mogącego służyć dalszym poszukiwaniom,
- 4) poszukiwania poznawcze, zarówno w sieci, jak i poprzez uczenie się tradycyjne, często prowadzą do postawienie kolejnych pytań, co również zazwyczaj przyczynia się do rozwoju podmiotu uczącego się.

W kontekście wskazanych korzyści konektywizm, e-learning incydentalny nie różni się znacząco od innych metod, koncepcji uczenia się.

Uczenie się konektywne to termin szerszy od e-learningu incydentalnego. Określa także proces zamierzonego, zaplanowanego ciągłego budowania swojej wiedzy, tworzenie dróg komunikacji oraz własnych węzłów wiedzy. E-learning incydentalny to krótkotrwały spontaniczny proces. Lokuje się w uczeniu konektywnym, stanowi jednak tylko jedną z jego form.

**E-learning incydentalny – treści.** Poszukiwanie wiedzy w Internecie nie ogranicza się do analizowania dostępnych zasobów. Osoba ucząca się w ten sposób często formułuje zapytania w celu zdobycia potrzebnych jej informacji. Zapytania stawiane są w bardzo różnorodnej formie uzależnionej od aplikacji czy serwisów, z jakich korzysta użytkownik. Media społecznościowe, fora dyskusyjne, poczta elektroniczna oraz platformy edukacyjne to płaszczyzny najczęściej wykorzystywane przez osoby poszukujące wiedzy. Działania polegające na sformułowaniu zapytania, prośby o pomoc w przypadku pozytywnego odzewu prowadzą do umieszczenia w sieci nowych informacji. Poszukiwanie informacji, stawianie pytań rozpoczyna proces odpowiedzi i generowania treści. Zazwyczaj nie są to informacje nowe w skali Internetu, ale nowe w danej niszy komunikacyjnej skupiającej daną grupę użytkowników. Dzieje się tak w przypadku narzędzi komunikacji pozostawiających ogólnie dostępny komunikat, np. forum dyskusyjne. W przypadku odpowiedzi skierowanej tylko do pytającego (e-mail, Snapchat) informacja jest dostępna jedynie dla adresata (oraz firmy obsługującej serwis). Pierwszy mechanizm odpowiedzi publicznej prowadzi do powstawania nowych zasobów informacji – niestety zazwyczaj nieweryfikowanych i nieustrukturalizowanych. Informacje te stają się bazą wiedzy dla kolejnych użytkowników.

Na uwagę zasługuje aspekt egalitarności dostępu do zasobów internetowych. W przypadku spontanicznego procesu poszukiwania informacji implikowanego impulsem potrzeby użytkownik sięga zazwyczaj do ogólnodostępnych – często najpopularniejszych – źródeł danych. Uzyskane w ten sposób informacje dostępne są dla wszystkich użytkowników sieci. Zarówno uczniów, jak i nauczycieli, dorosłych i dzieci, osób uczących się trybem szkolnym, jak i pozaszkolnym lub też będących poza nurtem kształcenia. Ta sytuacja jest odmienna od tej, w której materiały nauczania dystrybuowane są przez nauczyciela wśród uczących się. Różnicowanie w dostępie do treści nie jest realizowane przez nauczycieli ani instytucje kształcące. To, czy uczący się skorzysta z dostępnych zasobów, zależy od dostępności do sieci – która



staje się coraz powszechniejsza – oraz, co ważne, od kompetencji informatycznych, a także umiejętności poszukiwania i weryfikowania treści.

**Kluczowe umiejętności uczenia się w sieci.** Elementem nauczania technologii informatycznej jest wciąż zachęcenie uczniów do rozwiązania problemu z pomocą komputera. Zamiar edukacyjny uległ jednak dewaluacji i powinien zostać uaktualniony. Pierwszym naturalnym odruchem pokolenia screenagers jest poszukiwanie wiedzy potrzebnej do rozwiązania problemu właśnie w sieci. Nie trzeba zachęcać młodych ludzi do poszukiwania informacji w Internecie i wykorzystania komputera lub raczej smartfona lub tabletu do rozwiązania problemu. Dowodzą tego m.in. przywołane wcześniej zrealizowane przez autora badania. Zasadniczym celem stało się nauczenie ich, jak robić to prawidłowo.

Poszukiwanie informacji we właściwych miejscach i ich weryfikacja to najcenniejsze umiejętności związane z tego rodzaju formą samokształcenia. Zdolność wykorzystania narzędzi informatycznych w efektywny sposób i odpowiednio do potrzeb została określona przez M. Muchackiego jako „mądrość informatyczna”<sup>20</sup>. Zdolność tego rodzaju zawierająca ogół potrzebnych kompetencji informatyczno-medialnych jest przydatna zarówno w życiu codziennym, jak i zawodowym. Co ważne, wszelkiego rodzaju kompetencje związane z wykorzystaniem narzędzi internetowych (aplikacji, serwisów) muszą ulegać uaktualnianiu zgodnie z dynamiczną naturą sieci i jej narzędzi. Są wpisane w konieczność Life Long Learning.

Umiejętnością zwiększającą efektywność procesu samokształcenia, w każdej jego formie, jest umiejętność uczenia się, która rozwijana jest w procesie kształcenia formalnego, a także zdobywanego doświadczenia i świadomego rozwoju. W programach kształcenia znaleźć można treści służące rozwojowi tego rodzaju, tak cennych obecnie, umiejętności – metod i technik sprawnego uczenia się (ang. *learning how to learn*).

W e-learningu incydentalnym, podobnie jak w innych technikach prowadzących do rozwiązania problemu, realizowany jest określony przez J. Deweya<sup>21</sup> pięciostopniowy schemat poznania. Dlatego też umiejętność krytycznego myślenia (ang. *critical thinking*) jest niezwykle ważną cechą.

Wskazane w rozdziale umiejętności stanowią jedynie element spektrum kwalifikacji współcześnie niezbędnych dla właściwego uczenia się. Jakość ich rozwoju w procesie przygotowania do uczenia się całożyciowego niejednokrotnie jest przedmiotem krytyki zarówno naukowców, jak i nauczycieli. Kompetencje takie jak myślenie krytyczne, efektywne komunikowanie się, innowacyjność, rozwiązywanie problemów poprzez negocjacje i współpracę rzadko trafiają do praktyki dydaktycznej<sup>22</sup>.

---

<sup>20</sup> M. Muchacki, *Cywilizacja informatyczna i Internet. Konteksty współczesnego konsumenta IT*. Impuls, Kraków 2014.

<sup>21</sup> J. Dewey, *Wybór pism pedagogicznych*. Wybór J. Pieter. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1967.

<sup>22</sup> The futures of learning 3: *What kind of pedagogies for the 21st century? education research and foresight*, United Nations WORKING PAPERS, 2015.

Niezależnie od opinii na ten temat, z pewnością stanowią one wyzwanie dla systemów edukacji.

**Podsumowanie.** Próba definicji spontanicznych aktów uczenia się wydaje się właściwym działaniem. Powszechność i intensywność zjawiska stanowi o jego sile oddziaływania na społeczeństwa. Powinno stać się ono zatem przedmiotem badań i rozważań prowadzących do optymalizacji jego wpływu, czyniąc procesem efektywnie wspierającym podnoszenie poziomu wiedzy i umiejętności uczących się.

Natura zjawiska lokuje się w znanych i opisanych teoriach pedagogicznych, nie dając się jednak jednoznacznie sklasyfikować. Jego cechy sytuują się w wielu z nich. Próba zbliżenia go do znanych teorii i metod plasowałaby e-learning incydentalny najbliżej założeń konektywizmu, uczenia się incydentalnego i samokształcenia. Ten rodzaj aktywności poznawczej będzie się zapewne rozwijał, obejmując coraz szersze rzesze osób, równoległe z rozwojem i popularyzacją technologii informacyjnych. Przełomowa dla e-learningu incydentalnego, jak i dla całej światowej sieci stać się może jej ewolucja i przeobrażenie w struktury Web 3.0. Obraz nowej sieci i jej kontekstów dydaktycznych jest jeszcze bardzo mglisty, co daje czas na przygotowanie się na „nowe”.

**dr Sergo KURULISZWILI**

Akademia Pedagogiki Specjalnej, Warszawa

sergo@aps.edu.pl